

תלמידים יקרים,

ספר המיקוד שלפניכם נכתב כדי לסייע לכם בלימוד מקצוע האזרחות במהלך השנה בחזרה ולקראת בחינת המתכונת ולקראת בחינת הבגרות.

הספר מקיף את כל נושאי הלימוד בהתאם לתוכנית הלימודים, והוא מיועד לתלמידים עולים חדשים הניגשים לבחינת הבגרות באזרחות בהיקף של 2 יחידות לימוד, שאלון 034284, בשנת 2020.

הספר מציג בצורה מובנית, בהירה ומקיפה את כל הנושאים הרלוונטיים. בספר הושקעה מחשבה רבה, תוך ניצול הידע והניסיון רב השנים בלימוד תלמידים עולים בהוראת המקצוע ובהערכת בחינות הבגרות. בסוף כל פרק מופיעות שאלות תרגול, ובסוף הספר בחינות תרגול במתכונת הבגרות.

מאת כהנא,
אורי

הכרזת העצמאות

מה בפרק?

- הכרות עם תוכן ההכרזה
- חלק ראשון להכרזה: הצדקות להקמת המדינה
- חלק שני להכרזה: חלק אופרטיבי-מעשי - הקמת המדינה
- חלק שלישי להכרזה: חלק הצהרתי - אופי המדינה והפניות לגורמים שונים

הכרזת העצמאות

1. בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי.
2. לאחר שהוגלה העם מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית.
3. מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגנים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו יישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית.
4. בשנת תרנ"ז (1897) נתכנס הקונגרס הציוני לקול קריאתו של הוגה חזון המדינה היהודית תיאודור הרצל והכריז על זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו.
5. זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי.
6. השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים.
7. שארית הפליטה שניצלה מהטבח הנאצי האיום באירופה ויהודי ארצות אחרות לא חדלו להעפיל לארץ ישראל, על אף כל קושי, מניעה וסכנה, ולא פסקו לתבוע את זכותם לחיי כבוד, חירות ועמל-ישרים במולדת עמם.
8. במלחמת העולם השנייה תרם היישוב העברי בארץ את מלוא חלקו למאבק האומות השוחרות חירות ושלוש נגד כוחות הרשע הנאצי, ובדם חייליו ובמאמצו המלחמתי קנה לו את הזכות להימנות עם העמים מייסדי ברית האומות המאוחדות.
9. ב-29 בנובמבר 1947 קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה.
10. זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית.

11. לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי היישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל.
12. אנו קובעים שהחל מרגע סיום המנדט, הלילה, אור ליום שבת ו' אייר תש"ח, 15 במאי 1948, ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה בהתאם לחוקה שתיקבע על ידי האספה המכוננת הנבחרת לא יאוחר מ-1 באוקטובר 1948 – תפעל מועצת העם כמועצת מדינה זמנית, ומוסד הביצוע שלה, מנהלת העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית, אשר תיקרא בשם ישראל.
13. מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות; תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה; תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל; תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין; תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות; תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות; ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.
14. מדינת ישראל תהא מוכנה לשותף פעולה עם המוסדות והנציגים של האומות המאוחדות בהגשמת החלטת העצרת מיום 29 בנובמבר 1947 ותפעל להקמת האחדות הכלכלית של ארץ ישראל בשלמותה.
15. אנו קוראים לאומות המאוחדות לתת יד לעם היהודי בבניין מדינתו ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.
16. אנו קוראים – גם בתוך התקפת הדמים הנערכת עלינו זה חודשים – לבני העם הערבי תושבי מדינת ישראל לשמור על שלום וליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמניים והקבועים.
17. אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקדמת המזרח התיכון כולו.
18. אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.
19. מתוך ביטחון בצור ישראל הננו חותמים בחתימת ידינו לעדות על הכרזה זו, במושב מועצת המדינה הזמנית, על אדמת המולדת, בעיר תל אביב, היום הזה, ערב שבת, ה' אייר תש"ח, 14 במאי 1948.

הכרזת העצמאות – חלקי ההכרזה

רקע

ב-14 במאי 1948 (ה' באייר תש"ח), בעיצומה של מלחמת העצמאות, הקריא דוד בן-גוריון בפני "מועצת העם הזמנית" ובשידור רדיו את מגילת העצמאות של מדינת ישראל. המגילה היא ההכרזה הרשמית על הקמתה של מדינת ישראל.

חלק ראשון – הצדקות להקמת המדינה

בחלק זה סוקר דוד בן-גוריון את האירועים העיקריים של העם היהודי ואת ההצדקות להקמת המדינה, תוך דגש כרונולוגי על כמה אירועים מכוננים בתולדות העם היהודי: הקונגרס הציוני 1897, הצהרת בלפור בנובמבר 1917, תקופת השואה ומלחמת העולם השנייה והחלטת עצרת האומות המאוחדות מיום 29 בנובמבר 1947 על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. בחלק זה מודגשת ההיסטוריה היהודית של עם ישראל, חיזוק הקשר ההיסטורי והמסורתי בין העם היהודי לארץ מולדתו.

הצדקות היסטוריות

ההצדקה ההיסטורית להקמת מדינה יהודית בא"י מבוססת על אירועים בעברו של העם היהודי, המחברים אותו אל ארץ ישראל, ונובעת מהכמיהה במהלך הדורות לשוב לא"י.

▶ **"בארץ ישראל קם העם היהודי, בה עוצבה דמותו הרוחנית, הדתית והמדינית, בה חי חיי קוממיות ממלכתית, בה יצר נכסי תרבות לאומיים וכלל-אנושיים והוריש לעולם כולו את ספר הספרים הנצחי".**
▶ **"לאחר שהוגלה העם היהודי מארצו בכוח הזרוע שמר לה אמונים בכל ארצות פזוריו, ולא חדל מתפילה ומתקווה לשוב לארצו ולחדש בתוכה את חירותו המדינית".**

▶ **"מתוך קשר היסטורי ומסורתי זה חתרו היהודים בכל דור לשוב ולהיאחז במולדתם העתיקה; ובדורות האחרונים שבו לארצם בהמונים, וחלוצים, מעפילים ומגנים הפריחו נשמות, החיו שפתם העברית, בנו כפרים וערים, והקימו יישוב גדל והולך השליט על משקו ותרבותו, שוחר שלום ומגן על עצמו, מביא ברכת הקדמה לכל תושבי הארץ ונושא נפשו לעצמאות ממלכתית".**

▶ **השואה שהתרחשה על העם היהודי ובה נרצחו מיליוני יהודים באירופה, הוכיחה את הצורך בהקמת מדינה יהודית לעם היהודי חסר המולדת, שתפתח את שעריה לכל יהודי העולם: "השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעיית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על ידי חידוש המדינה היהודית בארץ ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים".**

הצדקה בינלאומית

ההצדקה הבינלאומית להקמת מדינה יהודית בא"י מבוססת על הצהרות, על מסמכים בינלאומיים, ועל החלטות של גופים רשמיים שהכירו בזכותו של העם היהודי להקים מדינה בארץ ישראל.

▶ **"זכות זו הוכרה בהצהרת בלפור מיום ב' בנובמבר 1917 ואושרה במנדט מטעם חבר הלאומים, אשר נתן במיוחד תוקף בין-לאומי לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולזכות העם היהודי**

להקים מחדש את ביתו הלאומי".

‏▶ **"ב-29 בנובמבר 1947** קיבלה עצרת האומות המאוחדות החלטה המחייבת הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל; העצרת תבעה מאת תושבי ארץ ישראל לאחוז בעצמם בכל הצעדים הנדרשים מצדם הם לביצוע ההחלטה. הכרזה זו של האומות המאוחדות בזכות העם היהודי להקים את מדינתו אינה ניתנת להפקעה".

הצדקה טבעית - אוניברסאלית

ההצדקה הטבעית להקמת מדינה יהודית בא"י מבוססת על זכותו של העם היהודי להקים מדינה עצמאית, כפי שעשו זאת עמים אחרים שתבעו הגדרה עצמית. הקמת בית לאומי לעם היהודי נחוצה כדי להציל יהודים. ‏▶ **"זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית".**

חלק שני - חלק אופרטיבי-מעשי - הקמת המדינה

בחלק זה מופיעה ההכרזה על הקמת מדינת ישראל כמדינה יהודית בארץ ישראל. מרגע ההקמה יוכרו במדינה **מוסדות השלטון:** מועצת המדינה הזמנית ומנהלת העם שהיא הממשלה הזמנית, עד **לקיום בחירות**. לאחר הבחירות יוקמו מוסדות שלטון סדירים שיפעלו בהתאם **לחוקה** שתקבע ע"י האסיפה המכוננת.

חלק שלישי - חלק הצהרתי - אופי המדינה ופניות לגורמים שונים

בחלק זה מופיעים העקרונות המנחים של מדינת ישראל כמדינה יהודית וכמדינה דמוקרטית: פתיחת שערי המדינה לעלייה יהודית, פיתוח הארץ, קיום היסודות חירות, צדק ושלוש, קיום שוויון זכויות מלא, הבטחה של חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות, שמירת המקומות הקדושים של כל הדתות ונאמנות לעקרונות מגילת האו"ם.

מאפייני מדינה יהודית הבאים לידי ביטוי בהכרזה

‏▶ **בשם המדינה:** מדינת ישראל ו**בהכרזה עליה כמדינה יהודית** - "...אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל".

‏▶ **בפתיחת שעריה לכל יהודי בעולם** "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות".

‏▶ **בקריאה לעם יהודי להתלכד סביב המדינה** "אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין, ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל".

‏▶ בקביעה ש"מדינת ישראל תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלוש לאור חזונו של נביאי ישראל".

מאפייני מדינה דמוקרטית הבאים לידי ביטוי בהכרזה

‏▶ **הבטחה לשוויון זכויות חברתי ומדיני לכל אזרחיה,** ללא הבדל דת, גזע ומין, **והבטחה לחירות דת, מצפון, לשון, חינוך, תרבות.** - מדינת ישראל "תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדלי דת, גזע ומין" ו"תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות".

‏▶ בקריאה לערבים תושבי המדינה להשתתף בבניין המדינה על יסוד **אזרחות מלאה ושווה ונציגות במוסדות השלטון** - מדינת ישראל קוראת "לבני העם הערבי... ליטול חלקם בבניין המדינה על יסוד

אזרחות מלאה ושווה ועל יסוד נציגות מתאימה בכל מוסדותיה, הזמנים והקבועים".
 הכרזה על הקמת מוסדות דמוקרטיים, קיום בחירות וכינון חוקה - "בהתאם לחוקה שתיקבע... תפעל מועצת העם כמועצה זמנית ומוסד הביצוע שלה, מנהלת העם, יהווה את הממשלה הזמנית של המדינה היהודית..."
 מדינת ישראל תקיים בחירות דמוקרטיות "ועד להקמת השלטונות הנבחרים והסדירים של המדינה..."

פניות והתחייבויות לגורמים שונים

1. **פנייה אל האו"ם** בבקשה לסייע בבניית המדינה, לממש את החלטת האו"ם מיום 29 בנובמבר 1947, ולקבל את מדינת ישראל לתוך משפחת העמים.
2. **פנייה אל הערבים תושבי מדינת ישראל** לשמור על השלום ולקחת חלק בהקמת המדינה, תוך הבטחה לקבל אזרחות מלאה ושווה במדינה וייצוג במוסדות המדינה.
3. **פנייה אל מדינות ערב השכנות** - מדינת ישראל מושיטה יד לשלום ולשכנות טובה וקוראת להן לשתף פעולה עם ישראל לקידום ולפיתוח של המזרח התיכון.
4. **פנייה אל העם היהודי בתפוצות** לעלות לישראל ולסייע בהקמת המדינה, ולעזור במערכה הגדולה בה נתונה המדינה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

שאלות תרגול בנושא הכרזת העצמאות

1. הכרזת העצמאות בא לידי ביטוי האופי היהודי של מדינת ישראל. הסבר שתי דוגמאות מההכרזה המבטאות אופי זה.
2. הסבר שני מאפיינים של ישראל כמדינה דמוקרטית, שמוזכרים בהכרזת העצמאות של מדינת ישראל.
3. הסבר שתי דוגמאות מהכרזת העצמאות לזכויות (חירויות) הפרט שיש לכלל אזרחי ישראל.
4. ציין שני גורמים שכותבי הכרזת העצמאות פונים אליהם, והסבר את תוכן הפנייה אליהם.
5. הסבר את ההצדקה ההיסטורית להקמת מדינת ישראל.
6. הסבר את ההצדקה הבינלאומית להקמת מדינת ישראל.
7. הסבר את ההצדקה הטבעית-אוניברסלית להקמת מדינת ישראל.
8. הסבר מהי החלטת האו"ם מיום 29 בנובמבר 1947 (כט' בנובמבר 1947).
9. במגילת העצמאות יש פנייה אל העם היהודי בתפוצות ופנייה אל האו"ם. הסבר את שתי הפניות האלה.

מדינה יהודית

מה בפרק?

היבט משפטי נורמטיבי

מדינת ישראל ויהדות התפוצות

© צילום: לע"מ, מילנר משה

המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל

הגדרת מדינת ישראל כמדינה יהודית בהכרזה על הקמתה

ביטויים המגדירים את מדינת ישראל כמדינה יהודית בהכרזת העצמאות

- ▷ "...אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל".
- ▷ "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות".
- ▷ "אנו קוראים אל העם היהודי בכל התפוצות להתלכד סביב היישוב בעלייה ובבניין, ולעמוד לימינו במערכה הגדולה על הגשמת שאיפת הדורות לגאולת ישראל".
- ▷ "מדינת ישראל תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל".

היבט משפטי-נורמטיבי

כיצד מבטא החוק את אופיה היהודי של המדינה?

1. חוק השבות (תש"י - 1950)

החוק העיקרי המבטא את העובדה שמדינת ישראל היא מדינתו של העם היהודי. על פי חוק השבות, כל יהודי זכאי לעלות ארצה. זכות זו מוקנית גם לילד ולנכד של יהודי, לבן זוג של יהודי ולבן זוג של ילד ונכד יהודי. סעיף 4ב' בחוק השבות מגדיר מיהו יהודי לצורך עלייה למדינה. החוק קובע שיהודי הוא: "מי שנולד לאם יהודייה, או שנתגייר ואינו בן דת אחרת".

המאפיין היהודי של מדינת ישראל משתקף בחוק השבות באופן הבא:

- חוק השבות מבטא את מחויבות המדינה להיות "פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות", כפי שהיא מופיעה בהכרזת העצמאות.
- מטרתו העיקרית של חוק השבות: ליצור **רוב יהודי במדינת ישראל**, ובכך להבטיח את קיומה של **מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית**, ולבטא את היותה של המדינה מדינת העם היהודי כולו.
- הגדרת מיהו יהודי בחוק מתבססת על ההגדרה **ההלכתית**.

2. חוק האזרחות (תשי"ב - 1952)

החוק קובע כי "כל עולה לפי חוק השבות יהיה לאזרח ישראלי". כלומר, חוק האזרחות מקנה אזרחות ישראלית באופן אוטומטי לכל יהודי העולה לארץ, מתוקף חוק השבות, מטרת החוק היא לשמור על **רוב יהודי במדינת ישראל**.

3. חוק שעות עבודה ומנוחה (תשי"א - 1951)

החוק קובע יום מנוחה שבועי לכל עובד, לפי דתו, ואוסר להעסיקו ביום זה. החוק קובע שיום המנוחה השבועי של עובדים יהודים יחול בשבת.

חוק שעות עבודה ומנוחה מבטא את אופייה היהודי של מדינת ישראל, בכך שיום המנוחה הרשמי ליהודים במדינת ישראל, שבת, נקבע על פי **ההלכה היהודית**, שבה נאמר "שמור את יום השבת לקדשו".

4. חוק איסור גידול חזיר (תשכ"ב - 1962)

החוק אוסר גידול חזירים בארץ, פרט לאזורים שבהם מרוכזת אוכלוסייה לא יהודית ולא מוסלמית.
חוק איסור גידול חזיר מבטא את אופייה היהודי של מדינת ישראל, בכך שהחזיר הוא חיה טמאה ואסורה למאכל על פי ההלכה היהודית.

5. חוק חג המצות (איסור חמץ) (תשמ"ו - 1986)

החוק אוסר על בעלי עסקים להציג בפומבי מוצרי חמץ למכירה או לצריכה במהלך חג הפסח. החוק אינו חל ביישוב שבו מרבית התושבים אינם יהודים.
חוק חג המצות מבטא את אופייה היהודי של מדינת ישראל, בכך שהוא מממש את האיסור על פי ההלכה, להימנעותו של חמץ אצל יהודי במהלך חג הפסח, ושומר על **מנהג יהודי דתי** בחיים הציבוריים של המדינה.

6. החוק לעשיית דין בנאצים ובעוזריהם (תש"י - 1950)

החוק מקנה סמכות למדינת ישראל להעמיד לדין אדם שהיה מעורב בפשעי הנאצים, על אף שהעברות בוצעו שלא על אדמת ישראל, ולא כלפי אזרחי ישראל. החוק מתייחס לפשעים שנעשו עוד בטרם נחקק.
החוק מבטא את אופייה היהודי של מדינת ישראל, בכך שהוא קובע שיש להעניש פושעים נאצים שפגעו **בעם היהודי**.

7. חוק בתי הדין הרבניים

החוק קובע כי ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים. נישואין וגירושין של יהודים ייערכו בישראל על פי דין תורה.
החוק מבטא את אופייה היהודי של מדינת ישראל, משום שהוא מחייב את קיומם של הנישואין והגירושין על פי התורה.